

Obrębska, Agnieszka

Akcja usuwania książek z bibliotek województwa olsztyńskiego w 1949 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 145-153

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Obrębska

AKCJA USUWANIA KSIĄŻEK Z BIBLIOTEK WOJEWÓDZTWA OLSZTYŃSKIEGO W 1949 ROKU

Dekret z 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami zobowiązywał do tworzenia ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Sieć tę tworzyły biblioteki gminne, powiatowe, miejskie, wojewódzkie, a także punkty biblioteczne.

Pierwsze biblioteki w Olsztynie powstały już latem 1945 r. Jedną z nich był księgozbiór gromadzony w Muzeum Mazurskim przez Hieronima Skurpskiego, drugą organizowała Emilia Sukertowa-Biedrawina, przy reaktywowanym 17 lipca 1945 r. Instytucie Mazurskim¹.

Jan Wróblewski, pisząc o książce polskiej na Warmii i Mazurach, wymienia kilka źródeł pozyskiwania książek przez biblioteki. W obiegu pozostawały więc nieliczne egzemplarze, które przetrwały wojnę, a docierały tu różnymi drogami. Były to m.in. książki dostarczane Mazurom przez Towarzystwo Czytelni Ludowych w Poznaniu i Lwowie (taką drogą otrzymywał je Michał Kajka), księgarnie prowadzone przez Andrzeja Samulowskiego w Gietrzwałdzie i Seweryna Pięniężnego w Olsztynie. Pięniężny w swojej oficynie wydał np. *Krzyżaków* Henryka Sienkiewicza. Kolejnym źródłem mającym wielkie znaczenie były książki wędrujące wraz z repatriantami zasiedlającymi Ziemię Odzyskaną, a także zbiory pochodzące z Centralnej Zbiornicy Książek, m.in. w Miedzeszynie, placówki powołanej przez Ministerstwo Oświaty w celu zbierania książek ocalałych z działań wojennych, a następnie rozdzielania ich pomiędzy powstające placówki².

Odpowiedzialność za organizację i nadzór nad bibliotekami sprawował Referat Bibliotek powołany 15 września 1945 r. przez Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie. Pierwszym kierownikiem został Waclaw Aluchna. Od marca 1946 r. do końca marca 1951 r. funkcję tę sprawował dr Jan Majewski³.

W 1949 r. w województwie olsztyńskim istniało 19 bibliotek powiatowych, 32 biblioteki miejskie i 665 punktów bibliotecznych. Ogółem księgozbiór bibliotek powszechnych liczył 161 057 woluminów⁴.

Jednym z założeń polityki okresu stalinizmu było odcięcie społeczeństwa od niezgodnego z ideologią dorobku kulturalnego i tradycji. W sferze zainteresowań władz znalazły się w związku z tym również biblioteki, w których – jak się okazało – niepewne schronienie znalazły książki niepasujące do kanonu lektur wyznaczonego przez stalinowski model socjalizmu. Najdobitniej sytu-

¹ D. Konieczna, *Dzieje olsztyńskich bibliotek*, w: *Olsztyn 1945–2005. Kultura i nauka*, pod red. S. Achremczyka i W. Ogrodzińskiego, Olsztyn 2006, s. 200.

² J. Wróblewski, *Ocalałe książki z Towarzystwa Czytelni Ludowych na Warmii i Mazurach*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1992, nr 3–4, ss. 351–360.

³ D. Konieczna, op. cit.

⁴ J. Wróblewski, *Stan i perspektywy badań nad dziejami książki na Warmii i Mazurach*, *Studia o Książce*, 1988, t. 17, ss. 101–102.

ację w tym okresie przedstawił Andrzej Kempa: „Jeszcze nie zdążono uporządkować na półkach bibliotecznych resztek książek ocalałych przed terrorem hitlerowców, jeszcze nie zdołano sporządzić opisów katalogowych dla tych nieszczęsnych niedobitków, ustawionych w ordynku na byle jakich regałach bibliotek szkolnych i publicznych, a już powiew stalinizmu omiółł grzbiety książek”⁵.

Książka stała się więc skutecznym narzędziem kontroli politycznej i zarazem środkiem panowania nad umysłami i zachowaniami ludzi, czytających. Postawiono jej zadanie agitatora, propagandysty, organizatora mas. Ważne było przede wszystkim to, aby czytelnik miał dostęp do literatury niebędącej w sprzeczności z nowym ustrojem. Osiągnięcie tego celu mogła zapewnić szybka, zdecydowana, planowa akcja usuwania „niewłaściwych” („niesłusznych”) książek z bibliotek.

Pierwsze kontrole dokonane przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk odbyły się już 2 października 1945 r. W wyniku selekcji do wojewódzkich bibliotek, gdzie uległy przemiałowi wywieziono 2,5 tys. egzemplarzy⁶. Tak rozpoczęła się akcja usuwania książek z bibliotek. Jak pokazały kolejne lata, stosowne spisy opracowywano i publikowano cyklicznie w miarę rozpoznawania zasobów bibliotecznych⁷.

Kiedy oczyszczanie księgozbiorów tylko siłami GUKPPiW nie przynosiło zadowalających rezultatów, do akcji postanowiono więc włączyć terenowe organy PZPR oraz administrację państwową. W wyniku tego działania do przewodniczących wojewódzkich i powiatowych rad narodowych 4 lipca 1949 r. rozesłano poufne pismo Kancelarii Rady Państwa. Informowano w nim, że istnieje „konieczność skontrolowania bibliotek z punktu widzenia ich wartości społecznej i politycznej, a więc zagadnienie usunięcia z księgozbiorów bibliotecznych książek złych, wrogich ustrojowi ludowemu i społecznie szkodliwych”⁸.

Akcja oczyszczania bibliotek dotarła do województwa olsztyńskiego już 16 lipca 1949 r. Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie otrzymało wówczas pismo Ministerstwa Oświaty, które zawierało „Wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu” ze wszystkich bibliotek szkolnych i powszechnych⁹. Oczyszczanie bibliotek należało przeprowadzić od 15 lipca do 15 sierpnia 1949 r. Na początku miały być skontrolowane najbardziej zasobne księgozbiory. Pod nadzorem przewodniczących rad narodowych powoływano trzyosobowe komisje w poszczególnych powiatach województwa. W skład takiej komisji wchodził najczęściej przedstawiciel Powiatowej Rady Narodowej, inspektor szkolny, instruktor propagandy rzadziej kierownik szkoły czy biblioteki. Po ustaleniu i zatwierdzeniu kalendarza wizyt inspektor szkolny każdorazowo przekazywał przewodniczącemu komisji „Wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu”. Po kontroli księgozbiorów, komisje zobowiązane były do sporządzenia w dwóch identycznych egzemplarzach spisu książek wycofanych – jeden pozostawał w kuratorium, drugi należało do 30 września 1949 r. przesłać do Naczelnej Dyrekcji Bibliotek przy Ministerstwie Oświaty. Dodatkowo w okólniku pojawił się zakaz sporządzania odpisów wykazu i przypomnienie o osobistej odpowiedzialności kadry kierowniczej za sprawną selekcję księgozbioru.

⁵ A. Kempa, *Literatura źle obecna*, Poradnik Bibliotekarza, 1989, nr 5, s. 28.

⁶ Ibidem, s. 28.

⁷ Zob. M. Zaremba, *Amputacja pamięci*, Polityka, 1996, nr 47, ss. 64–68; J. Janik, „*Index librorum prohibitorum*” z roku – 1951, Poradnik Bibliotekarza, 1990, nr 6, ss. 13–19; *Cenzura PRL – Wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu I X 1951*, Wrocław 2002; S. Kondek, *Wycofywanie literatury popularnej z obiegu instytucjonalnego w latach 1949–1955*, w: *Retoryka i badania literackie: rekonasans*, pod red. J. Z. Lichańskiego, Warszawa 1998, ss. 183–243.

⁸ Archiwum Państwowe w Olsztynie, Urząd Wojewódzki w Olsztynie (dalej: APO, UW), sygn. 392/252, k. 58, Pismo Kancelarii Rady Państwa do przewodniczących wojewódzkich i miejskich rad narodowych z 4 VII 1949 r.

⁹ APO UW, sygn. 391/252, k. 59, Pismo Ministerstwa Oświaty do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie (brak daty dziennej).

10 października 1949 r. Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, zakomunikowało, „że wyniki akcji odnośnie usunięcia z bibliotek książek złych, wrogich ustrojowi ludowemu i społecznie szkodliwych na terenie województwa olsztyńskiego” zostało zakończone¹⁰.

Sumaryczny wykaz książek usuniętych z bibliotek w poszczególnych powiatach przedstawia zestawienie

Powiat	Biblioteki powiatowe	Biblioteki gminne	Biblioteki miejskie	Punkty biblioteczne	Inne	Razem
Olsztyn	–	150	–	–	–	150
Giżycko	10	–	–	–	13	23
Pasłęk	–	–	1	–	1	2
Ostróda	–	–	–	–	–	–
Reszel	–	–	–	–	–	–
Górowo Iławeckie	1	–	–	–	8	9
Pisz	6	–	–	–	–	6
Morąg	3	–	–	–	–	3
Węgorzewo	–	20	–	–	–	20
Braniewo	–	–	–	–	–	–
Bartoszyce	–	–	–	–	–	–
Iława	–	–	1	–	–	1
Kętrzyn	–	–	–	–	–	–
Mragowo	–	–	–	–	–	–
Nidzica	–	–	1	–	–	1
Szczytno	–	–	–	–	–	–
Lidzbark Warmiński	–	–	–	–	–	–
Razem	20	170	3	–	22	224

Źródło: APO, UW, sygn. 391/252, k. 113, 123, Pismo Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej – do Rady Państwa w Warszawie z 10 X 1949 r.

Wykaz książek wycofanych z bibliotek województwa olsztyńskiego¹¹

Górowo Iławeckie¹²

Powiatowa Biblioteka w Górowie Iławeckim

1. Stanisław Rachwał, *Ks. biskup Władysław Bandurski: kapłan żołnierz* (1933)

Biblioteka „Czytelnia dobrych książek”

1. Józef Piłsudski, *Pisma zbiorowe*, 8 tomów (1937)

¹⁰ APO, UW, sygn. 391/252, k. 113, Pismo Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej do Rady Państwa w Warszawie z 10 X 1949 r.

¹¹ W wykazie poprawiono błędy ortograficzne, merytoryczne, ujednolicono opis bibliograficzny oraz uzupełniono rok wydania.

¹² APO, UW, sygn. 391/252, k. 79, Sprawozdanie Powiatowej Rady Narodowej w Górowie Iławeckim z 23 X 1949 r.

Pisz¹³

1. Edmund Jezierski, *Świat czarów*. [Zbiór baśni, podań i legend] (1944) – 1 egz.
2. Ferdynand Antoni Ossendowski, *W ludzkiej i leśnej kniei* (1923) – 1 egz.
3. Tolimir J. Dr., *Boże Narodzenie**¹⁴ – 1 egz.
4. *Walczące widmo** [prawd. Mieczysław Jarosławski, *Walczące widma*] (1924) – 1 egz.
5. Feliks Korniszewski, *Książka dla wszystkich** (1943) – 51 egz.
6. *Przyjaciel obozowy – wypisy*, cz. I–III*(1944) – 13 egz.

Giżycko¹⁵

Powiatowa Biblioteka w Giżycku

1. Józef Piłsudski, *Pisma, mowy, rozkazy*, t. 1–4 + t. dodatkowy (1930–1936)
2. Sławoj Składkowski, *Meldunki u komendanta* (1937)
3. Ferdynand Antoni Ossendowski, *Iskry z pod młota** (1936)
4. Mieczysław Bohdan Lepecki, *Od Sybiru do Belwederu** (1935)
5. Mikołaj Bierdiajew, *Nowe średniowiecze* (1936)
6. Ferdynand Peyre, *Miłość kapłanki wschodu: powieść** (1933)

Biblioteka Publiczna Księgarni „Oświata” w Giżycku

1. Antoni Ferdynand Ossendowski, *Ludzie, zwierzęta, bogowie* (1930)
2. Jerzy Bandrowski, *Krwawa chmura* (1920)
3. Włodzimierz Perzyński, *Kłopoty ministrów** (1917)
4. Helena Zakrzewska, *Białe róże* [: powieść z czasów inwazji bolszewickiej]* (1927)
5. Artur Gruszecki, *Litwackie mrowie: powieść** (1911)
6. Hans Heinz Ewers, *Mrówki* (1932)

1917–21]* (1925)

8. Antoni Ferdynand Ossendowski, *Przez kraj ludzi, zwierząt i bogów* (1923)
9. Zdzisław Chrzastowski, *Legenda murmańska: wspomnienia* (1935)
10. Anna Zahorska, *Trucizny* (1928)
11. Marian Zdziechowski, *Chateaubriand i Napoleon** (1923)
12. Jerzy Marlicz, *Bezdroża** (1937)

13. Roczniki „Naokoło świata” [ilustrowany miesięcznik dod. do „Tygodnika Ilustrowanego”]* 1924–1939

Pasłęk¹⁶

Biblioteka Miejska w Pasłęku

1. Władysław Czerniejewski, *W puszczy i stepach* [: 40 lat myślistwa] (1926)

Węgorzewo¹⁷

Biblioteka Gminna Kuty

1. Maria Dąbrowska, *Ludzie stamtąd** (1926)
2. Jan Brzechwa, *Tańcowała igła z nitką** (1938)
3. Władysław Broniewski, *Wiersze zebrane* [prawd. wybrane]* (1946)

¹³ APO, UW, sygn. 391/252, k. 80–81, Sprawozdanie Powiatowej Rady Narodowej w Piszcu z 28 X 1949 r. Biblioteka w Piszcu jako jedyna podała w sprawozdaniu liczbę usuniętych egzemplarzy.

¹⁴ Gwiazdką oznaczono te pozycje, których wprawdzie nie było w wykazie a zostały usunięte prawdopodobnie ze względu na osobę autora i błędy osób dokonujących selekcji.

¹⁵ APO, UW, sygn. 391/252, k. 87, Sprawozdanie Powiatowej Rady Narodowej w Giżycku z 30 IX 1949 r.

¹⁶ APO, UW, sygn. 391/252, k. 92, Sprawozdanie Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Pasłęku z 3 X 1949 r.

¹⁷ APO, UW, sygn. 391/252, k. 96, Sprawozdanie Inspektoratu Szkolnego w Węgorzewie z 3 X 1949 r.

4. Józef Nikodem Kłosowski, *Jarzmo** (1947)
5. Jan Brzechwa, *Opowiedział dzieciół sowie** (1946)
6. J. Kozłowski, *Kto rządzi Ameryką?** (1948)

Posiedzenie ZNP

1. Karl Kautsky, *Nauki ekonomiczne K. M.** [Karola Marxa] (1907)
2. Jerzy Orwicz, *Władz narodu* [prawd. Wódz narodu: powieść z czasów młodości T. Kościuszki]* (1909)

3. Józef Bieniasz, *Turon* [prawd. Turul: król karpackiej puszczy]* (1947)

Nadesłano do Inspektoratu Szkolnego książki do sprawdzenia

Biblioteka Gminna Radzieje

1. Alfred Bronowski, *Błędne ognie** (1947)
2. Kazimierz Paszkowski, *Raf contra Luftwaffe: bitwa o Anglię** (1946)
3. Zabrowski [prawd. Wojciech Żukrowski], *Z kraju milczenia** (1946)
4. Waclaw Sieroszewski, *Risztau* [prawd. Risztal]* (1936)

Biblioteka Gminna Banie Mazurskie

1. Józef Nikodem Kłosowski, *Jarzmo** (1947)
2. Maria Dąbrowska, *Ludzie stamtąd** (1926, 1935)
3. [prawd. Jan Dembowski], *Historia naturalna jednego** [pierwotniaka jako wstęp do biologii ogólnej] (1924)
4. Zabrowski [prawd. Wojciech Żukrowski], *Z kraju milczenia** (1946)
5. Jan Brzechwa, *Tańcowała igła z nitką** (1938)
6. Jan Brzechwa, *Opowiedział dzieciół sowie** (1946)
7. H. Boguszewski [prawd. Boguszewska Helena], *Żelazna kurtyna: powieść radiowa** (1949)
8. Józef Bok, *Na Uralu* [: pamiętnik robotnika polskiego]* (1949)
9. Władysław Kowalski, *Rodzina Mianowskich: powieść** (1949)
10. Dalekie i bliskie*

Nidzica¹⁸

Biblioteka Miejska w Nidzicy

1. Mołaszewski [prawd. Eugeniusz Małaczewski] – *Koń na wzgórzu: nowele* (1945)

Olsztyn¹⁹

W gromadzie Tuławki usunięto dwie biblioteki niemieckie w liczbie 150 książek.

Morąg²⁰

„Książki szkodliwe w liczbie trzech wraz z sprawozdaniem z przebiegu akcji Inspektor Szkolny przesłał w dniu 19. IX. 49 r. w drodze poufnej do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie”.

Lidzbark Warmiński

Po skontrolowaniu bibliotek w powiecie lidzbarskim nie stwierdzono książek podlegających wycofaniu, ale miało tam miejsce dość osobliwe zajście, które zostało zrelacjonowane w sprawozdaniu. „W Stoczku gm. Kiwity, dowiedziano się od miejscowej ludności, że ob. Żebrowski Wincenty posiada książki, wśród których są dzieła J. Piłsudskiego (zakazane). W celu skontrolowania tego zbioru komisja w osobach Pyda Antoni i Wincela Wiktor udała się do mieszkania

¹⁸ APO, UW, sygn. 391/252, k. 102, Sprawozdanie Powiatowej Rady Narodowej w Nidzicy z 6 X 1949 r.

¹⁹ APO, UW, sygn. 391/252, k. 104, Sprawozdanie Olsztyńskiej Powiatowej Rady Narodowej z 6 X 1949 r.

²⁰ APO, UW, sygn. 391/252, k. 89, Sprawozdanie Powiatowej Rady Narodowej w Morągu z 1 X 1949 r.

prywatnego w/w obywatela, gdzie żona ob. Żebrowskiego stwierdziła, że żadnych książek w domu nie ma, ponieważ wypożyczone są przez miejscową młodzież i dotąd nie zostały zwrócone. W ciągu dalszego wywiadu komisja ustaliła, że książki Piłsudskiego widywano u niektórych mieszkańców Stoczka i okolic. W celu zapobieżenia dalszego wykorzystywania książek zakazanych z księgozbioru ob. Żebrowskiego, sprawę przekazano drogą poufną miejscowym władzom²¹.

Z przeprowadzonej weryfikacji księgozbiorów bibliotek województwa olsztyńskiego wynika, że skontrolowano biblioteki w siedemnastu powiatach, z czego w ośmiu (Ostróda, Reszel, Braniewo, Bartoszyce, Kętrzyn, Mrągowo, Szczytno, Lidzbark Warmiński) nie stwierdzono książek złych, wrogich ustrojowi ludowemu i społecznie szkodliwych.

Z bibliotek dziewięciu powiatów usunięto 224 książki. Ciekawy jest fakt, że wśród książek wycofanych z bibliotek 32 nie było w wykazie. Przypuszczalnie usunięte zostały ze względu na osobę autora bądź tytuł. Ujawniła się tu nadgorliwość i niekompetencja kontrolerów z Pisz, Giżycka i Węgorzewa. Akcja usuwania książek nie przyniosła zadowalających władze efektów. Przyczyn upatrywano w niekompletnych i błędnie sporządzonych wykazach (liczne błędy ortograficzne i merytoryczne), braku inwentarzy i katalogów w bibliotekach, a ponadto w oporze samych bibliotekarzy²².

Całkowitemu usunięciu miały ulec wszystkie dzieła 14 autorów: Mikołaja Breszko-Breszkowskiego, Mikołaja Bucharina, Jerzego Burdeckiego, Hansa Heinza Ewersa, Jędrzeja Giertycha, Henryka Glassa, Ferdynanda Goetela, Krasnowa, Józefa Piłsudskiego, Aleksandry Rachmaninowej, Bogdana Ronikiera, Emila Skińskiego, Felicjana Sławoj Składkowskiego i Lwa Trockiego. Ponadto wykaz zawierał 61 prac zbiorowych i 457 dzieł autorskich, co złożyło się łącznie na 518 pozycji²³.

Analizując poszczególne pozycje wykazu, podzielić można je na kilka grup zagadnieniowych. Pierwsza najobszerniejsza grupa to pozycje dotyczące krytyki komunizmu i poddające go analizie oraz książki, które informowały o rzeczywistości radzieckiej, historii ustroju ZSRR, życiu ekonomicznym, gospodarczym i politycznym:

poz. 17. Bauer Otto, *Bolszewizm a socjalna demokracja*; poz. 20. Beraud Henri, *Co widziamy w Moskwie*; poz. 29. Berdiajew Mikołaj, *Problem komunizmu*; poz. 35. Bogdanowicz Władysław, *15-lecie Komunistycznej dyktatury 23 X 1917–23 X 1932 (co powinien wiedzieć o komunizmie każdy Polak)*; poz. 36. Bogdanowicz Władysław, *Precz z komuną*; poz. 38. Borowski Feliks, *Gospodarka bolszewicka w Rosji (na podstawie oficjalnych danych i dokumentów)*; poz. 48. Bucharin Mikołaj, Preobrażeński Eugeniusz, *Elementarz komunizmu (popularne objaśnienia programu Komunistycznej Partii Rosji)*; poz. 55. Chrzyciel Jan, *Bolszewizm jako zagłada wszelkich zdobyczy kultury (1920 r.)*; poz. 64. A. Ch., *Konstytucja bolszewicka*; poz. 74. Dębiec Andrzej, *Komunizm bankrutuje*; poz. 76. Doriot Jakub, *Francja nie będzie krajem niewolników*; poz. 106. Keller Adam Roman, *Komunizm*; poz. 129. Jawor J. W., *Przyrodnicze podstawy socjalizmu (1920 r.)*; poz. 142. Jotgen [Gołębiowski Jan], *Wolność, równość, braterstwo (20 lat rządów sowieckich w Rosji)*;

²¹ APO, UW, sygn. 391/252, k. 84–85, Sprawozdanie Powiatowej Rady Narodowej w Lidzbarku Warmińskim z 30 IX 1949 r.

²² Na przykład Zbigniew Kempka, dyrektor Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy, został odwołany ze stanowiska za uniemożliwienie aktywistom ZMP wycofania nieumieszczonych w wykazie 7 tys. tytułów – A. Kondek, *Papierowa rewolucja. Oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948–1955*, Warszawa, 1999, s. 148.

²³ Wykaz opublikowany został przez G. Gulińską, *Biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne w Kielcach w latach 1945–1975*, Kielce, 1992, ss. 135–148. Do tego wykazu odwołują się wymienione powyższe pozycje.

poz. 154. Keller Adam Roman, *K.P.P. Komunistyczne organizacje w Polsce*; poz. 156. Kiciński Antoni, *Rządy sowieków w Rosji*; poz. 157. Kiedrzyński Stefan, *W siódlach zrudzenia*; poz. 176. Korwin Tadeusz, *Podstawy ustrojowe Związku Sowieckiego (studium polityczno-prawne)*; poz. 180. Kostka Stanisław, *Socjalizm i jego cele*; poz. 188. Krasnowski Zbigniew [pseud. Głuziński Tadeusz], *Socjalizm. Komunizm. Anarchizm*; poz. 189. Krasny J., *Na dwulecie sowieckiej Rosji*; poz. 193. Krzyżanowski Adam, *Bolszewizm*; poz. 198. Kurnatowski Jerzy, *Czy bolszewicy są socjalistami*; poz. 199. Kwiatkowski Franciszek, *Źródła dzisiejszego bezbożnictwa*; poz. 217. Limanowski Bolesław, *Bolszewickie państwo w świetle nauki*; poz. 226. Lutosławski Wincenty, *Bolszewizm i Polska*; poz. 229. Łakomski G., *Z przeżyć i doświadczeń robotnika polskiego w ZSRR*; poz. 243. Masłow Sergej, *Kolektywy rolne w Sowietach*; poz. 244. Masaryk Tomasz, *O bolszewizmie*; poz. 264. Müller Hans, *Teoria walki klasowej a zasada neutralności ruchu spółdzielczego*; poz. 315. Podoleński Stanisław, *Rodzina w Sowietach*; poz. 330. Przybyłowski Stanisław, *Chłopi pod panowaniem bolszewickim: notatki, wrażenia i refleksje z pobytu w Rosji Sowieckiej*; poz. 344. Reguła Jan Alfred, *Historia Komunistycznej Partii Polski w świetle faktów i dokumentów*; poz. 347. Richter Eugen, *Wizerunki przyszłości socjalistycznej*; poz. 348. Ringman Aleksander, *Stan gospodarczy Rosji Sowieckiej*; poz. 349. Rokicki Czesław, *Bolszewizm wobec kultury i cywilizacji i ludzkość wobec bolszewizmu*; poz. 351. Rosenberg Artur, *Historia bolszewizmu: od Marksa do doby obecnej*; poz. 382, 384. Starodworski Antoni (pseud.) Kwiatkowski Antoni, *Istota i cechy komunistycznej polityki ekonomicznej; Socjalizm komunistyczny*; poz. 442. Włoszczewski, *Stalinizm, bolszewizm, syjonizm i cywilizacja*, poz. 466; *Co to jest bolszewizm*; poz. 474. *Hasła i frazesy bezbożnego socjalizmu i komunizmu*.

Kolejna grupa tytułów do wyeliminowania to książki ukazujące alternatywne systemy polityczne i doktryny społeczne. Ich szkodliwość polegała głównie na tym, że podważały sensowność radzieckiego pomysłu na urządzenie świata: poz. 6. Bagiński Władysław, *Nowy ustrój pracy w Niemczech*; poz. 16. Battaglin R., *Prądy i zagadnienia polityczne Polski i Europy XIX i XX wieku*; poz. 22. Bernhard Ludwig, *System Mussoliniego polityczny, administracyjny, gospodarczy, metoda rewolucji*; poz. 53. Chromecki Tadeusz, *Autorytatywne państwo korporacyjne Mussoliniego*; poz. 85. Gentile G., *Źródła i doktryna faszystów*; poz. 69. Dembitzer Leon, *Faszystów, komunizm czy syty obywatel?*; poz. 166–169. Knickerbocker Hubert Renfro, *Czerwony handel; – Quo Vadis, Europy (czy Europa się podnosi); – Walka z czerwonym handlem; – Komunikat w sprawie ofensywy hitlerystów i akcji przeciwkomunistycznej*; poz. 248. Menotti-Corwi Antonio, *Ustrój faszystowski w Italii*; poz. 265–266. Mussolini Benito, *Pamiętniki z czasów wojny; – Wartości ducha*; poz. 322. Prezzolini Giuseppe, *Faszystów*; poz. 345. Renzo-Chiosso, *Czerwona przepaść (Hiszpania – wiara, tradycja)*; poz. 358. Sarfatti Małgorzata, *Dux (Mussolini – biografia)*.

Równie niebezpieczne okazały się książki dotyczące okresu międzywojennego, ponieważ ukazywały i przypominały niepodległościową tradycję narodową. Do tej grupy należy dodać również pozycje przedstawiające walki narodów o niepodległość; poz. Derewojed Stefan, *...i moje trzy grosze (Polska 1918–1939)*; poz. 81. Fajans Roman, *Hiszpania 1936 roku (z wrażeń korespondenta wojennego)*; poz. 97. Gójski J., *Tragedia chłopca hiszpańskiego na tle walki domowej*; poz. 99. Grabiec J. [pseud. Dąbrowski Józef], *Jak odzyskałiśmy wolną Ojczyznę i jak obroniłiśmy ją przed wrogiem*; poz. 111. Hausner Artur Walenty, *Listopad 1918 roku: w dziesiątą rocznicę*; poz. 124. Jacyna Jan, *W wolnej Polsce: przeżycia 1918–1923*; poz. 196. Kukiel Marian, *Sześć lat wojny o niepodległość: przemówienie wygłoszone dn. 1 września 1945 r. na obchodzie w Caxton w Londynie*; poz. 200. Kwiatkowski Eugeniusz, *Istotne założenia w walce o nowy ustrój: odczyt wygłoszony we Lwowie dnia 1 grudnia 1929 r.*; poz. 227. Lutosławski Jan, *Sprawa rolna jako problem polski*; poz. 249. Michalski-Iwieński Stanisław, *Walka o Polskę (publicystyka 1918–1939)*; poz. 272. Niemczyk

Bolesław, *Rachunek sumienia: kilka słów o naszej niedawnej przeszłości (1918–1939)*; poz. 346. Rezul-Zade, *Azerbejdżan w walce o niepodległość*; poz. 365. Sikorski Adam, *Łuna nad Hiszpanią (wojna domowa)*; poz. 473. *Handel w Wielkopolsce w 1935–1936 roku*.

Jeszcze bardziej szkodliwe były publikacje podtrzymujące pamięć o Józefie Piłsudskim, jego czynie zbrojnym, szerzące kult wodza i gloryfikujące jego rządy: poz. 9. Piłsudski Józef, *Wszystkie dzieła*; poz. 30. Bilkowski Józef, *Co zyskał robotnik pod rządami marsz. Piłsudskiego*; poz. 45. Brzechwa Jan, *Imię wielkości (wiersze o Piłsudskim)*; poz. 51–52. Camon Hubert, *La manouvre liboratrice du Marechal Piłsudski*; – *Zwycięski manewr marsz. Piłsudskiego przeciw bolszewikom, sierpień 1920: studium strategiczne*; poz. 61. Daszyński Ignacy, *Wielki człowiek w Polsce: szkic psychologiczno-polityczny*; poz. 107. Grzędziński January, *Maj 1926 roku*; poz. 108. Grzymała-Siedlecki Adam, *Cud Wisły*; poz. 145. Juchocki Gozdawa S., *Porucznik I brygady*; poz. 194. Krzyżanowski Adam, *Rządy marszałka Piłsudskiego*; poz. 218. Lepecki Jan, *Legenda Piłsudskiego*; poz. 257. Młot J. [Ligocki Edward], *Rzykanci*; poz. 318. Pomarański Stefan, *Józef Piłsudski – życie i czyny*; poz. 375. Starczewski E., *Józef Piłsudski*; poz. 470. *Dzięki komu i czemu zwyciężyliśmy w 1920 roku?*; poz. 487. *Marszałek Józef Piłsudski*; poz. 492. *Piłsudski i jego legiony w muzyce i pieśni*: monografia zbiorowa pod red. Mateusza Glińskiego.

Dążenie do laicyzacji życia wymusiło usunięcie z półek bibliotecznych dzieł traktujących o wierze i Kościele: poz. 26. Białecki Jan, *Ewangelia a socjalizm*; poz. 57. Mac Cullagh Franciszek, *Prześladowanie chrześcijaństwa przez bolszewizm rosyjski*; poz. 94. Gałarski Stefan Ludwik, *Pod mianem Judasza (misterium pasyjne)*; poz. 284. Około-Kułał Antoni, *Kościół w Rosji dawnej, obecnie i w przyszłości (Kościół katolicki)*; poz. 320. Posadzy Ignacy, *Przez tajemniczy wschód: wrażenia z podróży*; poz. 376. Starodworski Antoni, *Dzieje cerkwi prawosławnej w ZSRR*; poz. 380. Starodworski Antoni, *Tragedia cerkwi prawosławnej w ZSRR*; poz. 441. Wiśniewski Antoni, *Stosunek państwa do Kościoła w ZSRR*; poz. 480. *Krótki katechizm strzelecki*.

Dość liczną grupę stanowiły w wykazie publikacje dotyczące Żydów i ich historii: poz. 32. Blotnicki Franciszek Ksawery, *Żyd swatem: komedia w 2 aktach przerobiona na scenę polską*; poz. 34. Bocquet Władysław, *Przez Morze Czerwone ku gettom Europy*; poz. 40. Brafmann Akob, *Żydzi i Kahaly: dzieło wydane w języku rosyjskim w Wilnie w 1870*; poz. 43. Bronowski Ludwik, *Ich ukryte cele: 6 rozdziałów o Żydach jako winowajcach obecnej wojny*; poz. 83. Gawroński Franciszek, *Żydzi w historii i literaturze ludowej na Rusi*; poz. 130. Jeske-Choiński Teodor, *Rząd żydowski dotychczas istniejący*; poz. 132–135. Jeske-Choiński Teodor, *Poznaj Żyda*; – *Żydzi w powieści polskiej*; – *Po czerwonym zwycięstwie*; – *Historia Żydów*; poz. 175. Korsch Rudolf, *Żydowskie ugrupowania wywrotowe w Polsce*; poz. 187. Krasnowski Zbigniew [właśc. Gluźniński Tadeusz], *Światowa polityka żydowska*; poz. 191. Kruszyński Józef, *Rola światowa żydostwa*; poz. 203. Lamblin Roger, *Groza władztwa żydowskiego*; poz. 267. Niebudek Stefan, *Przytyk wielki proces Polaków z Żydami*; poz. 270. Niegusz, *Żydzi a ojczyzna*; poz. 273–274. Niemojewski Andrzej, *Dusza żydowska: w zwierciadle Talmudu*; – *Etyka Talmudu*; poz. 275. Niewiadomski Eligiusz, *Kartki z więzienia*; poz. 277. Nossig Alfred, *Bolszewizm a żydostwo*; poz. 300. Papajski L., *Rola Żydów w dziejach Polski*; poz. 319. Ponisz Piotr, *Sprawa żydowska w Polsce ze stanowiska narodowego i katolickiego*; poz. 343. Reb, *Mocarstwa podziemne*, poz. 353. Rudnicki Mieczysław, *Żydzi: powieść współczesna*; poz. 405. Toslar T., *Żydzi na wulkanie sowieckim*; poz. 414–415. Trzeciak Stanisław, *Mesjanizm a kwestia żydowska*; – *Program światowej polityki żydowskiej*; poz. 447. Wzdulski Konstanty, *Żydzi polscy w świetle prawdy: studium społeczne*; poz. 475. *Inwazja bolszewicka a żydzi: zbiór dokumentów*; poz. 486. *Międzynarodowy Żyd – najważniejsze zagadnienia wszechświatowe: działalność Żydów w Stanach Zjednoczonych, cz. 1 i 2*; poz. 517. *Żydzi w polityce światowej: najważniejsze zagadnienia wszechświatowe*.

Wycofaniu ulegały książki bądź ze względu na osobę autora, bądź ze względu na treść i wymowę ideologiczną. W myśl socjalistycznej polityki kulturalnej świadomie dokonywano wyboru literatury zasługującej na szeroką popularyzację. Lektura wykazu uzmysławia, jak wielkie spustoszenie w piśmiennictwie polskim poczyniła cenzura komunistyczna.

„Säuberung“ der Buchbestände in den Bibliotheken der Wojewodschaft Olsztyn (Allenstein) nach 1949

Zusammenfassung

Eine Bibliothek soll als Dienst Einrichtung bei der Popularisierung des menschlichen Gedankengutes und bei der Entwicklung der Wissenschaft, Wirtschaft, Kultur und Bildung von Nutzen sein. Als eine Sammlung von Errungenschaften mehrerer Generationen bildet sie ein unschätzbare Erbe der Menschheit. Zu den elementaren Funktionen einer Bibliothek gehören: Aufbewahren und Sichern der Buchbestände, Information für die Leserschaft und Ermöglichen vom Zugang zu den Buchbeständen. Nach dem Ende des Zweiten Weltkrieges wurden im nun kommunistischen eh. Ostpreußen all diese Grundfunktionen von Bibliotheken wesentlich beschränkt.

Am 16. Juli 1949 begann in der Wojewodschaft Olsztyn (Allenstein) die „Säuberungsaktion“ der bestehenden Buchbestände. An diesem Tage bekam das Kuratorium des Schulkreises Olsztyn das Rundschreiben des Warschauer Bildungsministeriums, welches ein Verzeichnis von 518 Buchtiteln beinhaltete, die ab sofort aus allen öffentlichen und schulischen Bibliotheken zu entfernen waren.

Nach einer Kontrolle in den Buchbeständen der Wojewodschaft Olsztyn wurden aus den Bibliotheken nun 224 Buchexemplare entfernt. Die durchgeführte „Säuberungsaktion“ brachte dadurch nicht unbedingt die von der kommunistischen Macht erwarteten Ergebnisse. Ursachen dafür suchte man in den unvollständigen und inkompetent erstellten Buchverzeichnissen oder gar im Mangel von denselben. Eine im Artikel dargestellte Analyse dieser Aktion zeigt jedoch das Ausmaß von Schäden, die im polnischen Schrifttum die kommunistische Zensur angerichtet hätte.

Übersetzt von Magdalena I. Sacha